

KRITIKA KRITIKE DRŽAVE

Bojan Jovanović

Did state or nation-state become obsolete? That is precisely what sociologist Daniel Bell established in his article published in *The Washington Post* in 1988, though more indirectly.

Since then, this idea and ideology has been popularized and has become popular, primarily among influential intellectuals and among those that are called global players.

In this meta-critic the author renders context – unfavourable and so to say unfriendly global environment – within which state exists and shows that the critic of state as a state is in the first place ideological and not truthful.

U autorskom tekstu koji je početkom 1988. g. objavio *The Washington Post*, sociolog Danijel Bel – inače autor poznate studije *Kraj ideologije* – napisao je da je „moderna država postala previše velika za male probleme života i previše mala za velike probleme“.¹

Navedena rečenica je odmah postala popularna i popularizovana. Mislimo da nećemo pretjerati ukoliko nađemo da citirana

---

¹ Daniel Bell, *Previewing planet earth in 2013*, *The Washington Post*, 1988.

evaluacija zapravo predstavlja deskripciju i preskripciju nečega što se naziva kraj države, doduše iznijeto na više indirektnan način.

Kao takva, država je i nastala da bi rješavala probleme, iako to može da izgleda kao simplifikacija, pogotovo za one koji imaju neko nerealno, nerijetko i idolatrijsko (ne)shvatanje iste. Drugim riječima, država obezbjeđuje ono što se naziva *javno dobro*.

Tako, prije svega, država obezbjeđuje bezbjednost.

Bezbjednosne probleme danas je značajno teže rješavati pošto je došlo do transnacionalnog usložnjavanja. Kriminal, kako se o tome često čita i čuje, postaje prekograničan, tako nešto postaje uobičajeno, tako da onda država mora da rješava problem koji je sve više fizički prevazilazi. Onda, odgovor na tako nešto je formiranje internacionalnih i sve više supranacionalnih rješavatelja – primjera radi Interpol ili Europol – i ona situacija generiše pritisak da se uspostave dva rješavatelja, jedan sa nadležnošću da se hvata u koštac sa prekograničnim patologijama i drugi, dosadašnji, koji bi radio sa dosadašnjom unutargraničnom nadležnošću.

Dalje, pojavljuju se novi problemi ili barem u novom obliku. Uzmimo primjer migracija. To je takođe problem koji se ne može rješavati na nivou jedne države, pogotovo u situaciji kada granice ne samo da su propusne, nego ih, štaviše, i nema.

Osim kao rješavatelj problema, država se takođe pojavljuje i kao sakupljač novčanih dažbina, onoga što nazivamo porez, bilo da je riječ o fizičkim ili pravnim licima, bilo da je riječ o državljanima ili inostranim državljanima, čime se rješavanje problema ili obezbjeđenje javnih dobara uopšte omogućuje.

Ovdje se za državu, takođe, pojavio i ispriječio ne mali novi problem, problem onoga što je Njemac Urlih Bek nazvao *virtuelni poreski platiša*. Rješenje bi kako izgleda bilo instaliranje još jednog sakupljača, ovaj put na nivou iznad države, jer

je fiskalnoj problematici usložnjenoj za prekograniču dimenziju, „postala previše mala“.

Novo lociranje nadležnosti: Ukratko i ukupno, ovdje je riječ o problemima koje donosi takozvana globalizacija. I onda – pitanje je posve prešno – kakva je budućnost države zahvaćene kovitlacima i vrtlozima globalizacije?

I nije li takva budućnost već otpočela? Nije li nacionalno-teritorijalna država već i odveć zašla u područje njezinog sudbinskog sudara sa budućnošću? Ili čak, ako se hoće – njena je budućnost već dovedena u pitanje.

Jer, ne pita li se već uveliko i ovako: „Nacija-država. Šta je preostalo“?²

Takođe, ne konstatuje li se već uveliko i nekako ovako: „Primamljivo je da se zaključi da je ekonomska globalizacija učinila tradicionalnu naciju-državu izlišnom“.³ Istina, tu se odmah dodaje i: „Istina je mnogo zamršenija“.⁴

Što se tiče odgovaranja na učestalo postavljano pitanje koje se, nezavisno od ove ili one formulacije, tiče budućnosti savremene, nacionalno-teritorijalne države, autori se ugrubo mogu podijeliti u dvije skupine.

Na jednoj su strani „endisti“. To su autori koji smatraju da je država opsolentna (Dž. Garet), da se umanjuje i slabi (K. Vinsent), da je u nemogućnosti ili nesposobna da rješava globalne probleme savremenosti (D. Bel), no prije svega oni, kao Francuz Žan Mari Gueno⁵, poput Japanca Keniči Omaea⁶, za

² Vinsent Cable, *The diminished nation-state: a study in the loss of economic power*, Daedalus; Spring, 124, 2; Research Library, 1995, p. 38.

³ Ibid., p. 38.

⁴ Ibid., p. 38.

⁵ Jean Marie Guehenno, *The end of the nation state*, University of Minnesota Press, 2000.

⁶ Kenichi Omae, “The end of the nation state”, *Economies*, New York: Simon and Schuster Inc., 1995.

koje je nestajanje nacionalno-teritorijalne države izvjesno, takoreći, to je nužnost i jedino pitanje vremena.

U te „endiste“ takođe treba ubrojati i sve one tako nazvane *global players*. Za ove je karakteristično ne samo to da, dakle, najavljuju ili priželjkuju famozni „kraj države“, no i to da aktivno ili meta-politički nastoje da prouzrokuju upravo takav epilog. U tom smislu, jedan od najvećih i prvih endista je Žan Mone.

Na drugom polu se nalaze autori za koje se nestajanje države, maltene, graniči sa fantastičnim i nemogućim, pošto je država gradivni element savremene civilizacije a ne samo jedna prolazna politička organizacija. Takvu teorijsku poziciju najbolje izražavaju sljedeći stavovi: „Nacionalna država neće odumrijeti“⁷ i: „Nacionalne države ne pokazuju znake nestajanja“.⁸

Na sredini se nalaze autori („transformacionisti“) čija je pozicija u glavnome ova: država ne nestaje ali se transformiše, moguće i do neprepoznatljivosti. Međutim, pažljiviji uvid u takvo stanovište pokazuje da je isuviše često i tu u pitanju nekakav „endizam“, samo nešto ublaženiji.

Uzmimo sada kao primjer sljedeću prognozu budućnosti države:

„Na tlu kosmopolitske zajednice nacije-države bi vremenom odumrle, ali time se ne želi reći da bi države i nacionalne zajednice postale suvišne. Postoje mnogi jaki razlozi navedeni u drugom dijelu knjige, za sumnju u teorijsku i empirijsku zasnovanost tvrdnje da će nacije-države nestati. Umjesto toga, ‘odumiranje’ znači da države ne bi više bile, niti bi se mogle smatrati

---

⁷ Peter F. Drucker, Postkapitalističko društvo, Privredni pregled, Beograd, 1995, str. 16.

⁸ Arjan H. Schakel, Liesbet Hooghe, Gary Marks, “Multilevel governance and the state”, in: *The Oxford handbook of Transformation of the State*, Stephan Leibfried, Evelin Huber and John Stephens (eds.), Oxford, Oxford University Press, 2015, p. 13.

jedinim centrima legitimne moći unutar svojih granica (što je već i slučaj na mnogim mestima). Države bi iznova locirale svoje nadležnosti... Unutar takvog okvira, zakoni nacija-država bi bili tek jedna tačka u pravnom razvoju, političkom promišljanju i mobilizaciji. Taj okvir bi iznova odredio i konstituisao značenje i granice suverene vlast.“⁹

Rezanje javne potrošnje: Savremena, socijalna-demokratska država, posljednja je faza u razvoju, apogej izgrađivanja savremene države.

U tu fazu država uglavnom dopijeva nakon Drugog svjetskog rata. Obilježava je snaženje socijal-demokratske ideologije, zatim uz to i konsenzualno napuštanje koncepcije samoregulatornog tržišta čak i u ultra-liberalističkim državama kao što je Velika Britanija.

Takođe, faza je prepoznatljiva i po državnoj orkestraciji planova za društvo „pune zaposlenosti“ (i tome podležećim visokim budžetskim zahvatanjima koja idu i do astronomskih 1/5 GDP).

Lako je, onda, obrazložiti zaključak da je Evropa u decenijama nakon II svjetskog rata pa sve do danas postala „Evropa blagostanja“ i u evropskim se (post)kapitalističkim državama smatra ili smatralo za nešto što se podrazumijeva da, recimo, postoji minimalni dohodak koji garantuje država ili da je normativno uvijek utvrđena osnova za „minimalni dohodak koji garantuje država“.

Obratno od toga, država se danas „smanjuje“. Postaje tako nazvana minimalna država. Socijalna legislativa je najednom postala teška i prekrupna za sve slabšniju finansijsku ili budžetsku podlogu. Ekonomska situacija mrvi socijalna prava.

Evo ovako: „Dostignuća radničkog pokreta i snaga sindikalizma omogućili su da se u industrijskim zemljama stvore zavidni

---

⁹ Dejvid Held, *Demokratija i globalni poredak*, biblioteka Filip Višnjić, 1997, str. 271.

sistemi socijalne zaštite; oni danas gube na snazi i svuda se zamišljaju strategije za povlačenje...“¹⁰

Uspostava jedinstvenog evropskog tržišta i evropska marketizacija uopšte predstavljaju veliki izazov, krizni izazov za tako velferizovanu Evropu.

Iako se to još uvijek ne pokazuje u pojavama ili pokazateljima koji bi bili alarmantni, može se konstatovati da se demokratska država blagostanja nalazi u postepeno intenzivirajućoj krizi, te da je na djelu usporena ali neopoziva dekonstrukcija države blagostanja.

Ta tendencija nije tek sadašnja ili skorašnja: „Demokratska država blagostanja se od sedamdesetih godina nalazi, zbog niza potpuno različitih razloga kao što su povećanje stanovništva, kulturne promjene, promjene ekonomske strukture, birokratsko okoštavanje i, naročito zbog privredne denacionalizacije, pred novim izazovima“.¹¹

Svakako, najvažniji uzrok za krizu države blagostanja – te time i za krizu države uopšte – treba vidjeti u onome što je njemački politikolog Cirm ovdje opisao kao „privredna denacionalizacija“, što znači u stvaranju velikih, džinovskih tržišta koja daleko premašaju granice nacionalno-teritorijalnih država; štaviše, koja ta tržišta, te granice, ukidaju.

Što će reći, osnovni razlog za krizu „Evrope blagostanja“ nalazi se u *vraćanju na kapitalizam* i uspostavljanju unutrašnjeg ili jedinstvenog evropskog tržišta. To podrazumijeva i usvajanje tržištu do krajnosti upodobljene legislative u parlamentima evropskih država i na „evropskom nivou“, koja se legislativa nalazi u nepomirljivoj koliziji sa legislativom „blagostanja“.

Kolizije su sasvim očigledne i duboke. U nadmetanju sa drugim državama za proizvodne lokacije, jedna država je

---

¹⁰ Alen Turen, *Nova paradigma*, Službeni glasnik, 2011, str. 21.

¹¹ Cirm Mihael, *Upravljanje sa one strane nacionalne države*, Filip Višnjić, 2003, str. 93.

primorana da neprestano obara poreske stope, kako bi privukla inostrane investitore.

Ukupno, situacija je takva da stalno, prijeteće opadanje državnih prihoda postaje novouspostavljeno stanje stvari. Reaktivno, država nema kud do da pristupa restriktivnom, ako se hoće: ukidalačkom, odnosu prema samoj sebi: smanjenje državne administracije, prestrojavanje velikih stajaćih vojski u „interoperabilne“ specijalizovane formacije, uvođenje PDV-a ili privatizacija najvećih državnih preduzeća i telekomunikacionih kompanija su mjere u magnovenju. Defuzija države je neizbježna posljedica uspostavljanja „efikasne tržišne privrede“ i globalnih tržišta.

Zastarelost države?: Prije skoro šest decenija američki autor, tada profesor na Univerzitetu Kolumbija, (o)lako konstatuje: „Ima malo neslaganja među političkim naučnicima da je nacija-država *per se* opsolentna“.¹²

Obrazloženje koje slijedi je sljedeće: „Depresija iz tridesetih godina surovo je pokazala posljedice pokušaja svake pojedinačne nacije da riješi njene ekonomske probleme na njen način. Skoriije, stvaranje interkontinentalnih projektila i termonuklearnog oružja podrilo je povjerenje u nacionalnu bezbjednost. Mnoga sredstva su bila predložena da se obnovi osjećaj bezbjednosti i da se zaštitu prosperitet običnog naroda. Neki planovi su isprobani, uključujući militarne alijanse kao što je NATO i internacionalne organizacije sa ciljevima u rasponu od specifičnih funkcija Međunarodnog monetarnog fonda do širokih ciljeva kolektivne bezbjednosti pod Ujedinjenim nacijama. Drugi, mnogo diskutovani predlozi kao što su interblokofska kontrola naoružanja, opšte i

---

¹² Amitai Etzioni, *European unification and perspectives on sovereignty*, Daedalus, Vol. 92, No. 3, Themes in Transition (Summer, 1963), pp. 498–520, published by The MIT Press, p. 498.

kompletno razoružavanje, i svjetska vlada ostaju netestirani“.¹³

Ovo su neki od razloga zašto je, po mišljenju onih koji tako misle ili po viđenju onih koji to tako vide, država „opsolentna“.

Nego, pored onih čije se deskripcije i preskripcije svode na „kraj države“, tu su i oni koji vele da država ne samo da nestaje, no i treba da nestaje.

Za one čije je (po)smatranje takvo država je nekakav izazivač ratova, nepopravljiv k tome: „Rat – sugerišu oni – inherentan je samoj prirodi nacije-države“.¹⁴

Evo ga i drugi razlog zašto država treba da nestane: „Svjetski poredak neće biti osiguran dok nacionalna država (*the nation-state*) ne bude zamijenjena jednom svjetskom državom (*a world-state*) sa svjetskim sudom za mirno rješavanje konflikata, svjetskom policijom da nametne red, svjetskom legislativom da ustanovi zakon, i svjetskom egzekutivom da naređuje policiji“.¹⁵

Zanimljivo... Dakle, država kao takva treba da nestane zato što je a) stalni skrivitelj i izazivač ratova i b) zato što stoji na putu svjetskom poretku (onome što se danas naziva i poznato je kao *the New World Order*). To su otprilike glavni razlozi zašto država treba da nestane, navodno objektivni i očigledni razlozi zašto bi svako od nas trebalo da bude protiv države, odnosno za nestajanje iste.

Važno bi bilo ova dva argumenta ili nazovi argumenta prokomentarisati. To ćemo i učiniti. Kratko ćemo ih prokomentarisati, ostajući unutar glavne preokupacije rada.

Globalno suvereno tijelo: Ako filozofski nepristrasno razmislimo o prvom argumentu ili nazovi argumentu, vidjećemo da je isti netačan, da bazično ne stoji. To možemo pokazati tako što ćemo vidjeti šta proizlazi kao jedna moguća implikacija one

---

¹³ Ibid., p. 499.

¹⁴ Ibid., p. 499.

¹⁵ Ibid., p. 499.

tvrdnje. Naime, ako je državama rat, kako se nerijetko smatra, inherentan, tada iz toga proizlazi da ako država nestane nestaje i rata. Onda dalje, očito iz toga proizlazi (praktičan silogizam) da svako ko je normalan i moralan treba da bude protiv države ili za nestajanje iste.

Iz one tvrdnje, međutim, proizlazila bi još jedna implikacija, jedna logička implikacija – naime, ako kad nema (u smislu budućnosti: ne bude) države nema više ni rata, onda bi isto proizlazilo da kad nema države (sad u smislu prošlosti: nije bilo) nema, tj. – nije bilo, rata... što, naravno, nikako nije tačno.

Prema tome, rat je pradavna pojava, ratuje se otkada je ljudi. Što će kazati da se, onda, rat može paušalno pripisivati (kao navodno „inherentan“) bilo kojoj organizaciji kolektivnog življenja ljudi, na bilo kom stupnju povijesti: plemenu ili polisu, baš kao i gradodržavi, kraljevstvu ili imperiji.

Toliko o tome. Da razmislimo sad malo o drugom argumentu ili nazovi argumentu.

Upada u oči da je ovaj pogotovo problematičan – država nestaje i treba da nestaje da bi napravila put i mjesto za svjetsku državu.

Svakako, osnovna slabost ovog nazovi argumenta je u tome što unaprijed zahtijeva od nas da ne logiciramo no prihvatimo vrijednosni sud koji se, otprilike, sastoji u sljedećem: Bolje je živjeti u svjetskoj državi kao takvoj nego u nacionalno-teritorijalnoj državi kao takvoj.

Druga slabost je još i veća. Jer, kao što se može u-vidjeti, ono što proizlazi iz takvog stava – pošto, sad već, bolje i tačnije je tako reći: tek i prosto stav, umjesto argument – to je ništa manje do to da država treba da nestane, treba da je nema, zato što treba da nestane, da je nema.

To jest, objektivna ocjena države kao takve, realnih povijesnih dometa njezinih, nema nikakav značaj za najavljivače, objavljivače, priželjkivače (i sprovodiivače) njezinoga kraja.

Razumije se, takvo unaprijed neprijateljsko, fatalno i fatalističko shvatanje države kao takve, nikako ne može biti prihvatljivo i ne treba da bude prihvaćeno.

Očito, kako bi svjetska (ili evropska) federacija postali realnost, država mora da se *retrogresivno reorganizuje*. Po prirodi stvari, projekcija federalizacije otvara pitanje izvornosti legitimiteta države, dovodi u pitanje osnov postojanja države uopšte: „U bukvalnoj interpretaciji teorije društvenog ugovora, federalisti tvrde da su narodi originalno dali nacionalnim vladama njihov suverenitet, pravo da vladaju. Zbog toga narodi kao takvi mogu opozvati tu moć i ponovo je dodijeliti globalnom suverenom tijelu“.¹⁶

Treba reći da je Etcioni, ovdje citirani profesor sa Univerziteta Kolumbija, samo jedan od velikog mnoštva istomišljenika. Recimo, najnovije, isto misli i hoće uticajni intelektualni „guru“ Habermas, koji takve stavove angažovano advokatiše. Tako, čitamo kod njega i: „Jer izazov koji je pred nama nije da izmislimo bilo šta već da sačuvamo velika demokratska dostignuća evropske nacije-države, s one strane njenih limita“.¹⁷ I nije li ovaj Njemac na liniji ideje i ideologije sažete u citatu s početka ovoga teksta kada u eseju pod nazivom „Evropska nacija-država i pritisci globalizacije“ piše i to da „nacija-država dostiže limite njenih kapaciteta u promijenjenom kontekstu definisanom globalnim društvom i globalnom ekonomijom“.¹⁸

Sad, iznijeta razmatranja i činjenice predstavljaju ili mogu da predstavljaju kontekst unutar kojega bolje razumijemo

---

¹⁶ Ibid., p. 508.

¹⁷ Jürgen Habermas, *Why Europe needs a constitution*, *New Left Review*, <https://newleftreview.org/issues/III11/articles/jurgen-Hbermas-why-europe-needs-a-constitution>

¹⁸ U: Jürgen Habermas, *Eseji o Europi – s priložima Dietera Grimma i Hansa Worländera*, Globalizacija i identitet, Zagreb, 2008.

razmišljanja kao što je i ovo: „Nacije-države su pod pritiskom iznutra i spolja“.19

U tom i takvom kontekstu, bolje će se razumjeti ono što je primijetio poznati ekonomista Dani Rodrik: „Nacija-država ima svega nekolicinu prijatelja ovih dana“.20

Nije li puko postojanje moderne države – vidno a ne prividno – neodrživo unutar projekta operacionalizacije kantovske vizije trajnog mira i jedne svjetske federacije, projekta danas aktuelnijeg no u Kantovo vrijeme, među intelektualcima tako posvećenički „propovijedanog“ i od strane gorljivog neokantovca Habermasa. Već poslije inicijalnih razmišljanja potaknutih ovim tekstom i kontekstom moglo bi da postane jasno da smo i zašto smo svjedoci nečemu što je doista „juriš na naciju državu“.21

Reference:

- Bell Daniel, *Previewing planet earth in 2013*, *The Washington Post*, 1988.,

https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/1988/01/03/previewing-planet-earth-in-2013/3e316a37-0d62-49fb-96d2-c544f2fa70-d4/?noredirect=on&utm_term=.4ec65f6cc2d2

---

19 Vincent Cable, *ibid.*, p. 46.

20 Dani Rodrik, *Who needs the nation state?*, Harvard University, May 2012, p. 1.

21 Dani Rodrik, *ibid.*, p. 1.

-
- Ćirn Mihael, *Upravljanje sa one strane nacionalne države*, Filip Višnjić, 2003.
  - Cable Vincent, *The diminished nation-state: a study in the loss of economic power*, Daedalus; Spring, 124, 2; Research Library, 1995.
  - Drucker Peter F., Postkapitalističko društvo, Privredni pregled, Beograd, 1995. g.
  - Etzioni Amitai, *European unification and perspectives on sovereignty*, Daedalus, Vol. 92, No. 3, Themes in Transition (Summer, 1963), pp. 498–520, published by The MIT Press.
  - Guehenno Jean Marie, *The end of the nation state*, University of Minnesota Press, 2000.
  - Held Dejvid, *Demokratija i globalni poredak*, Filip Višnjić, 1997.
  - Habermas Jürgen, *Eseji o Europi – s priložima Dietera Grimma i Hansa Worländera*“, Globalizacija i identitet, Zagreb, 2008. g.
  - Habermas Jürgen, *Why Europe needs a constitution*, New Left Review, <https://newleftreview.org/issues/III11/articles/jurgen-Hbermas-why-europe-needs-a-onstitution>
  - Omae Kenichi, *The end of the nation state*, Economies, New York: Simon and Schuster Inc., 1995.
  - Rodrik Dani, *Who needs the nation state?*, Harvard University, May 2012.
  - Schakel Arjan H., Hooghe Liesbet, Marks Gary, “Multilevel governance and the state”, in: *The Oxford Handbook of Transformation of the State*, Stephan Leibfried, Evelin Huber and John Stephens (eds.), Oxford, Oxford University Press, 2015.
  - Turen Alen, *Nova paradigma*, Službeni glasnik, 2011.